

büyük oldu. Ailesinin Birmingham'a taşınması üzerine 1934'te buradaki üniversitede Alman dili ve edebiyatı tahsiline başladı. Üstün bir dereceyle mezun olduktan sonra 1937'de Doğu dilleri ve edebiyatları öğrenimi için Almanya'ya gitti. Önce Göttingen'de H. H. Schaefer'den okudu, daha sonra Berlin Üniversitesi'ne geçti. 1939'da İngiltere'ye döndü ve Londra'daki School of Oriental and African Studies'da doktora yapmaya başladı. 1941'de savaş dolayısıyla askere alındı ve birkaç ay istihkâm eri olarak orduda kaldı. 1942 yılında İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda kurulmuş özel bir gizli serviste çalışmaya başladı; buradaki görevi 1950'ye kadar sürdü. 1945'te okul arkadaşı Margaret Elizabeth Dunbar ile evlendi ve bu evlilikten üç kızları oldu. 1947'de V. Minorsky'nin yönetiminde doktora-sını tamamladı. Ölümüne kadar hemen bütün akademik çalışmalarında hocası Minorsky'nin yolunda yürüyen Boyle'un doktora tezi Atâ Melik Cüveynî tarihinin bir kısmı üzerine idi. 1950'de Manchester Üniversitesi'nde yeni açılmış olan Fars Dili ve Edebiyatı Kürsüsü doçentliğine tayin edildi. Misafir profesör olarak gittiği California'daki (ABD) bir yıllık (1959-1960) ikametinin dışında bütün akademik hayatını Manchester'de geçirdi. 1966 yılında Manchester Üniversitesi İran Araştırmaları Kürsüsü profesörlüğüne tayin edilen Boyle kısa bir hastalıktan sonra 1978'de öldü; son derecede yardım sever, güler yüzlü ve herkesle iyi geçinen bir insandı.

Boyle, Grekçe ve Latince'den başka Rusça dahil önemli Batı dillerinin yanında Farsça, Arapça ve Türkçe'ye hakkıyla vâkıftı; Pehlevîce, Galce, Eski İrce (İrlanda dili), Moğolca ve Ermenice'yi de bu dillerde yazılmış kitapları okuyup anlayacak ölçüde biliyordu. Çok cepheli olan Boyle özellikle ömrünün sonlarına doğru folklorla da uğraşmış ve bu konuda düzenli yayımlanan *Folklore* (Manchester) dergisinde birçok makale yazmıştır. İlgili alanı içine giren İngiltere'deki bütün ilmi kurumların üyesi idi. Bu arada yine İngiltere'de yayımlanan *Cambridge History of Iran ve Central Asiatic Journal* gibi bazı önemli yayın ve dergilerin de bir müddet editörlüğünü yapmıştır.

Boyle klasik İran edebiyatına, özellikle İlhanlılar devrinde yazılmış tarihlere karşı büyük bir ilgi duyuyordu. Cüveynî'nin ve Reşidüddin Fazlullah'ın tarihlerindeki özel isimlerle yer isimlerinin

Türkçe mi, Moğolca mı olduğu meselesini tükenmez bir sabır, enerji ve titizlikle aydınlığa kavuşturmaya çalıştı ve bu kitapları çok değerli notlar ekleyerek tercüme etti.

Eserleri. Boyle'un belli başlı eserleri şunlardır: 1. *A Practical Dictionary of Persian Language* (London 1949). *Porta Linguarum Orientalium* serisinde çıkan bu küçük sözlük, daha ziyade modern Farsça'yı öğrenmek ve kullanmak isteyenler için hazırlanmıştır. 2. *The History of World Conqueror* (I-II, Manchester 1958). Alâeddin Atâ Melik Cüveynî'nin Mirza Muhammed Kazvîni tarafından üç cilt halinde (I. cilt 1912, II. cilt 1916, III. cilt 1937) yayımlanmış olan *Târih-i Cihângüşâ* adlı eserinin İngilizce tercümesidir. Sadece cümle yapısıyla değil ihtiva ettiği anlaşılmaları son derecede güç Moğolca ve Türkçe özel isimler, yer isimleri ve terimler bakımından da ağır bir metin olan böyle bir eserin not ve açıklamalarla tercüme edilebilmesi Boyle'un bu sahadaki derin bilgisinin bir neticesidir. 3. *Grammar of Modern Persian* (Wiesbaden 1966). 4. *Cambridge History of Iran* (I-V, London 1968). Editörlüğünü yaptığı bu ciltte "Dynastic and Political History of the İl-Khâns" adlı bir makalesi vardır. 5. *The Successors of Genghis Khan* (London-New York 1971). Meşhur İlhanlı veziri Reşidüddin Fazlullah'ın *Câmi' u't-tevârih* adlı büyük dünya tarihinin Cengiz'in halefleri kısmının tercümesidir. Burada da Boyle Cüveynî'nin tarihinin tercümesinde takip ettiği yolu izlemiştir. 6. *The İlâhî -nâme or Book of God* (Manchester 1976). Ferîdüddin Attâr'ın tasavvufî mesnevilerinden biri olan *İlâhî-nâme*'nin İngilizce tercümesidir. Bu tercümede Boyle, hem klasik İran dili ve edebiyatına hem de İngilizce'ye hâkimiyetini mükemmel bir şekilde göstermiştir. 7. *The Mongol World Empire 1206-1370* (London 1977). Boyle'un, Moğol ve Türk tarihinin üzerinde durulmamış meseleleri hakkında yazıp Batı'daki ilmi dergilerde yayımladığı yirmi dört makalesinden meydana gelmiştir. 8. *Persia, History and Heritage* (Manchester 1978). İran'ın tarihi, kültür mirası ve edebiyatının kısaca ele alındığı bir eserdir.

BİBLİYOGRAFYA :

C. F. Beckingham, "Professor J. A. Boyle", *JRAS* (1979), s. 184-186; "Obituary Dr. John A. Boyle", *HI*, II/2 (1979), s. 116; Peter Jackson, "Boyle", *Elr*, IV, 420-421.

ORHAN BİLGİN

BOYNUEĞRİ MEHMED PAŞA

(ö. 1076/1666)

Osmanlı sadrazamı.

Canik'te doğdu. Öldüğü zaman yaşının doksanı geçtiği bilindiğine göre 1576 yılı civarında doğmuş olmalıdır. Hayatının ilk dönemleri hakkında bilgi yoktur. Genç yaşta vezir Demirkazık Halil Paşa'ya intisap etti ve onun kethüdâlığını yaptı. IV. Murad'ın doğu seferlerine katıldı ve birçok yerinden yaralar aldı. Bu seferlerden birinde zehirli bir okla boy-nundan da yaralandı. "Boynueğri" veya "Boynuyaralı" lakabını alması bu yüz-dendir.

Halil Paşa'nın ölümünden sonra Musâhib Silâhtar Mustafa Paşa'nın kethüdâsı oldu. Daha sonra arpa eminiğine ve birkaç defa çavuşbaşıliğe getirildi. Ardından sırasıyla Kastamonu sancak beyliği, Halep, Şam ve 1648'de Anadolu beylerbeyiliklerinde bulundu. Bu görevde iken İpsir Paşa, Abaza Hasan Ağa ve Topal Mehmed Paşa'nın isyanlarını bastırdı. Bu arada adı bazı zulüm olaylarına da karıştı. Fakat Köprülü Mehmed Paşa'nın tavsiyesiyle Vâlide Turhan Sultan'a sığınarak affedildi. 1650'de kubbe vezirliğine getirildi. Ertesi yıl Kanije muhafızlığına gönderildi, ardından ikinci defa Şam beylerbeyiliğine tayin edildi. Bu sırada yaşı seksen civarındaydı. 1656'da şeyhülislâm Hoca-zâde Mesud Efendi'nin tavsiyesi üzerine sadrazam oldu. Bu tarihte Venedik donanması Çanakkale Boğazı'nı kapatmış, Bozcaada, Limni ve Semadirek adalarını da işgal etmişti. Mehmed Paşa'nın ilk işi bazı devlet memuriyetlerine kendi adamlarını getirmek oldu. Yakın adamlarından Saçbağı Mehmed Paşa'yı başdefterdarlığa getirirken kendisinin veziriazam olmasını sağlayan Hoca-zâde Mesud Efendi'ye ve Kadızâdeliler'e sırt çevirdi. Venedik tehlikesine karşı başlıca icraatı, düşman donanmasının Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'a gelmesi ihtimaline karşı İstanbul surlarının deniz tarafından kilitlenmesini sağlamak ve bakımlı göstermek için badanalatmak oldu. Ayrıca Ahırkapı - Yedikule arasındaki burçlar üzerinde bulunan evleri yıktırdı. Bunun üzerine İstanbul halkının bir kısmı evlerini satıp Anadolu yakasına geçmeye başladı. Çanakkale Boğazı'nın Venedik donanması tarafından kapanmış olması da İstanbul'da eşya ve yiyecek fiyatlarının artmasına yol açtı.

Kadıızâdeliler vaazlarında Mehmed Paşa'yı rüşvet yiyici ve zalim biri olarak nitelerken Mesud Efendi de Vâlide Sultan'a başvurarak onun görevden alınmasının uygun olacağını belirtiyordu. Bunun üzerine Mesud Efendi çocuk yaşta-ki padişah IV. Mehmed'i tahttan indirerek II. Süleyman'ın tahta geçmesi için bir komplo hazırladı. Ancak durum anlaşıncı Bursa'ya sürüldü ve idam edildi. Böylece Boynueğri Mehmed Paşa bir düşmanından kurtulmuş oldu. İstanbul'da bu hadiseler olurken Osmanlı - Venedik savaşı vahim bir hal almıştı. Veziriâzam ise acz içindeydi, ayrıca adı rüşvet ve yolsuzluk olaylarına da karışmıştı.

Nihayet ordu ve donanmayı zamanında sefere hazırlayamaması yüzünden sadrazamlıktan alındı (14 Eylül 1656), yerine Köprülü Mehmed Paşa getirildi. Bir süre Yedikule Zindanı'nda hapsedilen Mehmed Paşa ardından Malkara'ya sürüldü, fakat daha sonra İstanbul'a dönmesine izin verildi. Eyüp'teki Şah Sultan Zâviyesi civarındaki yalısında on yıl kadar daha yaşadı ve Receb 1076'da (Ocak

1666) öldü. Silâhtar Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre mezarı Eyüp'te (*Târih*, I, 411), Ayvansarayî'ye göre ise (*Hadîkatü'l-cevâmi'*, I, 150) Divanyolu'ndaki Atik Ali Paşa Camii hazîresindedir. Bunlardan ikinci ihtimal daha kuvvetlidir. Mehmed Paşa'nın Halep'te gayri menkulleri ve vakıfları vardır.

Gençliğinde özellikle savaşlardaki cesareti ve yiğitliğiyle tanınan Boynueğri Mehmed Paşa'nın yaşlılığında getirildiği sadrazamlık makamında başarılı olmadığı kaydedilmektedir. Ölümüne "şeref yâfte" ifadesiyle tarih düşürülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA:

T SMA, E, nr. 7446; Veciîhî Hüseyin, *Târih*, TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1425, vr. 52^b, 54^a; Naimâ, *Târih*, IV, 459-460; VI, 167-169, 193-195, 217-219; Silâhdar, *Târih*, I, 410-411; *Hadîkatü'l-vüzerâ*, s. 103-104; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, I, 150; a.mlf., *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 19; *Sicill-i Osmânî*, IV, 175-176; Danışmend, *Kronoloji*, III, 421-422; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 294-302; III/2, s. 412-414; Canan Doruk, *Boynuyaralı Mehmed Paşa* (lisans tezi, 1968), İÜ Ed.Fak. Tarih Seminer Kitaplığı, nr. 1645; TA, XXIII, 414-415.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

BOZCAADA

Ege denizinin
Çanakkale Boğazı'na
ve Anadolu kıyılarına yakın
kesiminde ada.

Çanakkale Boğazı'na hâkim bir mevkide yer alan Bozcaada, tarih boyunca devamlı olarak boğazın her iki yakasına sahip olan milletlerin elinde bulunmuştur. Adanın Türk devrinden önceki adı Tenedos'tur. Türkçe ismin ne zaman ve ne sebeple verildiği bugüne kadar açıklanmamıştır. Yalnız Pîrî Reis eserinde adada bugün Göztepe denilen yüksek sivri bir boz tepe bulunduğunu, bunun üzerinden denizin 40 mil mesafesinin kontrol edilebildiğini, aynı şekilde denizden de o mesafe içinde gemilerin adanın alâmeti olan boz tepeyi farkedebildiklerini ifade etmektedir ki Türk denizcileri tarafından buraya "Boz ada" veya "Bozca ada" denmesi bu sebebe dayanmaktadır.

Pîrî Reis, bugün dahi poyraz havalarda küçük gemilerin sığındıkları Poyraz Limanı'ndan da bahsetmekte ve o zaman buranın adının Yardım Limanı olduğunu, poyraz havalarda buraya ancak küçük gemilerin sığınabildiklerini belirtmektedir. Ege adaları hakkında küçük bir eser yazmış olan Ber Randolph Türkler'in buraya "Boş adası" dediklerini kaydetmektedir ki bu şekil Bozcaada veya Bozada isminin yanlış anlaşılmasından ileri gelmiş olabilir.

Bozcaada ismi ile ilgili diğer bir söyleyiş tarzı da "Bohça ada" şeklindedir. Adadaki Alaybey Camii hazîresinde bulunan hicrî 1250 ve 1272 tarihli iki mezar kitabesiyle Aburga Ahmed Dede Mezarlığı'nda bulunan diğer bir mezar kitabesi üzerinde ada Bohçaada şeklinde geçmektedir. İlk bakışta, kitabeyi yazan sanatkarın hatasının diğer iki kitabede de tekrar edildiği gibi bir kanaat uyanmakta ise de XVIII. yüzyıl yazarlarından İnciciyan'ın da adaya halk arasında Bohçaada dendiğini ifade etmesi, Bohçaada isminin Bozcaada ile beraber kullanıldığını göstermektedir. Ancak bugün halk adaya Bozada veya Bozcaada demektedir.

Türkler'in ada ile ilgilenmeleri XIV. yüzyıl başlarında olmuştur. Meşhur denizci Aydınoğlu Umur Bey İzmir'i fethettikten sonra 1328 veya 1329 yılında sekiz gemi ile Bizans'a tâbi olan Bozca-

III. Mehmed
dönemine
ait Bozcaada
Tahrir
Defteri'nden
iki sayfa
(BA, TD,
nr. 702, s. 98-99)

